

ACTA MUSEALIA

Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně
a Muzea regionu Valašsko, Vsetín

XV

2017/1–2

PERSONALIA

Pocta Františku Bartošovi 2016–2017

Jana Koštuříková

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně spravuje v rámci své bohaté a různorodé muzejní sbírky také několik osobních fondů významných osobností spjatých s historií města Zlína a jeho okolí. Jedním z nich je pozůstalost osobnosti předbaťovského Zlína Františka Bartoše, mladcovského rodáka, pedagoga, jazykovědce a národopisce, jehož význam v oblasti kulturního a společenského života Moravy druhé poloviny 19. století přesahuje rámec zlínského regionu. Archivní fond čítající několik stovek položek listinného, trojrozměrného i knižního materiálu spravuje *Studijně-dokumentační středisko Františka Bartoše*, které vzniklo jako samostatné odborné pracoviště MJVM roku 1992 na popud dlouholetého muzejního etnografa Karla Pavlišťka, s cílem vytvořit v Bartošově rodném místě odborné a všem zájemcům dostupné středisko informací ke studiu jeho života a díla. Odborné středisko vede etnograf, který má na starosti kromě systematické evidence zmíněného Bartošova osobního fondu také dokumentaci, studium, popularizaci a prezentaci života i díla této význačné osobnosti našeho regionu, s čímž souvisí také relativně nedávný počín střediska. V roce 2013 byla otevřena nově koncipovaná stálá expozice věnovaná této osobnosti, která představuje v pořadí již její třetí modernizovanou variantu s názvem *František Bartoš – pedagog, jazykovědec, etnograf*. Důvodem jejího vzniku bylo stěhování muzea do nových prostor v rámci 14 | 15 Baťova Institutu se sídlem ve 14. budově bývalého baťovského areálu.

Původní pojetí expozice bylo oproti stávající instalaci velkorysejší, počítalo s instalací audiovizuální projekce o životě Františka Bartoše a zvukovým panelem s prezentací ukázek písňového materiálu z jeho edic lidových písní a dětského slovesného folkloru. Z finančních důvodů nebyly tyto prvky nakonec realizovány. Vhodná příležitost alespoň k částečnému naplnění původní koncepce se tak naskytla při plánování oslav dvou významných výročí, které jsme si tento a minulý rok připomínali v rámci vzpomínkového programu u příležitosti 110. výročí úmrtí a 180. výročí narození tohoto významného mladcovského rodáka. Pod společným názvem **Poceta Františku Bartošovi 2016–2017** jej připravily za podpory Zlínského kraje a Statutárního města Zlína dvě zlínské instituce pečující o odkaz Františka Bartoše – Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně. Hlavním počinem oslav trvajících deset měsíců byla příprava a následná realizace animovaného komiksu jako trvalé součásti expozice dokreslující a oživující část zaměřenou na Bartošovu odbornou činnost.

Vedle realizace nové vizuální nástavby expozice se hlavní organizátoři projektu rozhodli přiblížit zejména mladé generaci význam a stálou aktuálnost Bartošova díla, nejenom v širokém spektru plánovaných akcí od populárně-naučných aktivit po odborné besedy a přednášky určené pro širokou veřejnost, ale také prostřednictvím jeho nově vydaného díla. Tímto počinem muzeum navázalo na úspěšný projekt reedice Bartošova národopisného a folkloristického díla, který realizovalo v období 2003–2007 spolu s Krajskou knihovnou Františka Bartoše ve Zlíně v edici *Zlínský kraj*, a v roce 110. výročí jeho úmrtí vydalo již druhý reprint reprezentativního pátého vydání oblíbené Bartošovy *Kytice z lidového básnictva* z roku 1929. Tato jedinečná sbírka plná okouzlujících příkladů z dětské lidové slovesnosti, doplněná nezapomenutelnými kresbami Adolfa Kašpara, je jeho posledním dílem, jehož vydání se již nedomohl. I po sto jedenácti letech se tato publikace právem řadí ke zlatému fondu naší literární produkce pro děti.

Projekt byl slavnostně zahájen 9. června 2016 **pietním aktem u hrobu Františka Bartoše** ve zlínské části Mladcová. Za účasti představitelů Zlínského kraje, Statutárního

města Zlína a představitelů kulturních a společenských institucí tu vzdali čest Bartošově památce také členové zlínských folklorních souborů. Od června 2016 do března 2017 bylo veřejnosti představeno na dvacet akcí prezentujících život a dílo Františka Bartoše. Největší akcí připravenou oběma pořádatelkami institucemi byl **Dětský den s Františkem Bartošem**, během něhož děti plnily osm zábavných úkolů vycházejících z Bartošových sběrů dětského folkloru, především herních aktivit. V rámci akce vystoupilo také na devadesát účinkujících zlínských dětských hudebně-dramatických kolektivů a folklorních souborů, byl slavnostně představen již zmíněný **reprint Bartošovy Kytice** a otevřely se dvě menší výstavy věnované této osobnosti – **Jak bydlel František Bartoš a František Bartoš a Morava**.

Zajímavou akcí, která se jako jedna z mála plánovaných programů nevztahovala přímo na expozici, byla populárně-naučná vycházka na Mladcovou. Ve dvou prázdninových termínech měli návštěvníci možnost poznat místa bezprostředně spjatá s tímto literátem. Nejatraktivnější zastávkou bylo zajisté navštívení jeho rodného domu s pamětní deskou z roku 1926, pořízenou u příležitosti 20. výročí úmrtí Františka Bartoše.

Vyvrcholením odborné části projektu byl přednáškový cyklus určený široké veřejnosti, který od září roku 2016 do ledna 2017 představil dílo mladcovského rodáka z pohledu oborů pedagogiky, dialektologie, etnografie a folkloristiky, do jejichž vývoje svým dílem výrazně zasáhl. Přednášky vedli renomovaní odborníci jednotlivých vědních disciplín, např. naše přední dialektoložka PhDr. Stanislava Kloferová, CSc., etnografka PhDr. Lucie Uhlíková, Ph.D., či historik a kmenolog PhDr. František Hýbl. Úvodním a velmi zdařilým programem, který zahájil zmíněnou sérii přednášek, byla beseda s etnografem PhDr. Karlem Pavlišítkem, CSc., o osobnosti Františka Bartoše a počátcích zájmu o popularizaci jeho života a díla, jenž vyvrcholil založením *Studijně-*

Kladení věnců u hrobu Františka Bartoše ve zlínské části Mladcová. Zlín 9. 6. 2017. |
Foto Jiří Pagáč, fotoarchiv MJVM. |

dokumentačního střediska Františka Bartoše a jeho činností. Nechyběl ani bohatý kulturní program, o který se postaral mužský pěvecký sbor Mužáci ze Zlína a folklorní soubor Kašava, který zatančil Františkem Bartošem zapsaný starodávný zlínský tanec „kúlanou“.

Významnou součástí projektu byly i speciální vzdělávací aktivity vytvořené pro dětskou cílovou skupinu, které probíhaly po celou dobu projektu ve stálé expozici. Oddělení muzejní pedagogiky vytvořilo vedle rozličných interaktivních dílen také nový vzdělávací program pro 3. až 5. třídy základních škol s názvem **Obrazy ze života Františka Bartoše**. Program počítal se zpětnou vazbou a prací žáků po návratu do školy formou výtvarného ztvárnění vybraného obrazu-výjevu z jeho života. Z těchto prací byla na konci projektu vytvořena výstava s názvem **František Bartoš očima dětí**, na jejíž vernisáži byly vyhlášeny a oceněny tři nejlepší výtvořené vybrané porotou složenou z odborných pracovníků muzea.

Slavnostním závěrečným vyvrcholením projektu *Pocta Františku Bartošovi 2016–2017* bylo zahájení výstavy **Já, František Bartoš**, prezentující výtvarné práce žáků ZUŠ Zlín-Štípa, kteří spolupracovali s oddělením muzejní pedagogiky zlínského muzea na výtvarných podkladech ke zmiňovanému komiksu o způsobu Bartošovy badatelské práce a o jejích specifických znacích.

Výsledná díla byla vystavena v expozici *František Bartoš – pedagog, jazykovědec, etnograf* Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně do konce května letošního roku. Po skončení výstavy je klasická plošková animace s pookénkovým snímáním fotoaparátém v ruce muzejní pedagožky Mgr. Adély Šimové. Výjimečný kresebný materiál plánuje středisko v nejbližší době dále využít a připravit k vydání také tištěného průvodce a kolekci pohlednic.

Vernisáž výstavy *Já, František Bartoš*. František Bartoš v podání muzejního pedagoga Petra Hrabiny se členkami Bartošova dětského souboru. MJVM ve Zlíně 16. 3. 2017. Foto Radim Ševčík, fotoarchiv MJVM.

Beseda s etnografem PhDr. Karlem Pavlišíkem, CSc., o osobnosti Františka Bartoše otevřela přednáškový cyklus o životě a díle tohoto významného mladcovského rodáka, realizovaný v rámci projektu Pocta Františku Bartošovi 2016–2017. Fotoarchiv MJVM.

Slavnostní zahájení komorní výstavy Jak bydlel František Bartoš a představení reprintsu Bartošovy Kytice z lidového básnictva. MJVM ve Zlíně 11. června 2016. Foto Radim Ševčík, fotoarchiv MJVM.

*Rodný dům Františka Bartoše na Mladcové, navštívený v rámci populárně-naučné vycházky
Po stopách Františka Bartoše dne 30. července 2016. Foto Adéla Šimová, fotoarchiv MJVM.*

Pedagogická činnost Františka Bartoše

František Hýbl

O přínosu prof. Františka Bartoše české škole jsem již publikoval na stránkách tohoto zlínského muzejního časopisu před dvanácti lety v roce 2006, kde byl na stranách 85–93 otištěn text mé přednášky *Počátky českých středních škol na Moravě v poslední třetině 19. století a František Bartoš*, kterou jsem pronesl na konferenci *František Bartoš jazykovědec, pedagog, etnograf*, která se uskutečnila ve Zlíně 25.–26. dubna 2006 u příležitosti 100. výročí úmrtí tohoto jedinečného středoškolského profesora. K tomu bylo připojeno osm vyobrazení titulních stran Bartošových děl pro výuku českého jazyka na našich gymnáziích a učitelských ústavech, určených jejím vyučujícím a studentům.

Již několik desítek let se zabývám vedle významných představitelů českých bratří také historií české školy a jejího učitelstva v posledních dvou stoletích. František Bartoš nepochybně patří k těm nejvýznamnějším českým středoškolským pedagogům v dějinách tohoto typu našich škol. Pedagogické mistrovství si osvojil již jako žák a student názorně na příkladech svých učitelů i profesorů na farní škole ve Zlíně, olomoucké hlavní škole a německém gymnáziu i vídeňské univerzitě, kde studoval latinu, řečtinu i češtinu. V praxi pak jako suplent strážnického piaristického nižšího gymnázia (1864–1865), německého gymnázia v Olomouci (1865–1866) a později středoškolský profesor (1867) na katolickém gymnáziu v Těšíně (1866–1869) a Slovanském gymnáziu v Brně (1869–1888), a pak jako ředitel II. českého nižšího gymnázia v Brně (1888–1898).¹

Za svou neobyčejnou pedagogickou prací i vědeckou činnost byl v roce 1889 vyznamenán Akademií nauk v Petrohradě (za I. díl *Dialektologie moravské*) a téhož roku za toto dílo obdržel od této ruské vědecké instituce cenu *Ivana Petrovyče Kotljarevského*. V roce 1890 byl František Bartoš jmenován řádným členem *České akademie*, roku 1892 pak c. k. *školním radou* a v roce 1895 dopisujícím členem společnosti *Towarzystwo Ludoznawcze* ve Lvově. V roce 1898 obdržel *rytířský kříž řádu Františka Josefa I.* a o pět let později byl jmenován dopisujícím členem *Akademie nauk v Petrohradě* (1903). To byl již pět roků na zasloužilém odpočinku v rodné obci Mladcové nedaleko Zlína, kde také 11. června 1906 zemřel a byl pochován na místním hřbitově.²

Značná pozornost hodnocení života a práce Františka Bartoše byla po jeho smrti věnována nejen v samostatných publikacích, ale především bezprostředně v nekrolozích, které napsali Josef Bartocha (1859–1927), František Bílý (1854–1920), Leander Čech (1854–1911), Josef Černík (1880–1969), Václav Flajšhans (1866–1950), Jan Herben (1857–1936), Miroslav Hýsek (1885–1957), Jan Kabelík (1864–1928), Jan Kobzář (1901–1959), František Kretz (1859–1929), Arne Novák (1880–1939), František Pastřnek (1853–1940), Vincenc Prasek (1843–1912), Stanislav Souček (1870–1935), Václav Tille (1867–1937), Vincenc Vávra (1849–1936), Ignác Wurm (1852–1911), Čeněk Zíbrt (1864–1932) a další.

V osmdesátých letech minulého století, kdy jsem měl zakázáno ředitelem Vlastivědného ústavu v Přerově PhDr. Gustavem Voždou publikovat, poskytl jsem vedoucímu katedry pedagogiky prvního stupně Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci doc. PhDr. Ladislavu Zelinovi, CSc., veškeré informace o Františku Bartošovi, které se nalézaly ve sbírkovém fondu oddělení dějin českého školství, které jsem spravoval. Tak vznikla zmíněná publikace, kde vedle *Přehledu životopisných*

dat Františka Bartoše se nalézají také *Bibliografie prací Františka Bartoše: spisy pedagogické, národopisné, sbírky lidových písní a lidové slovesnosti a spisy filologické.*³

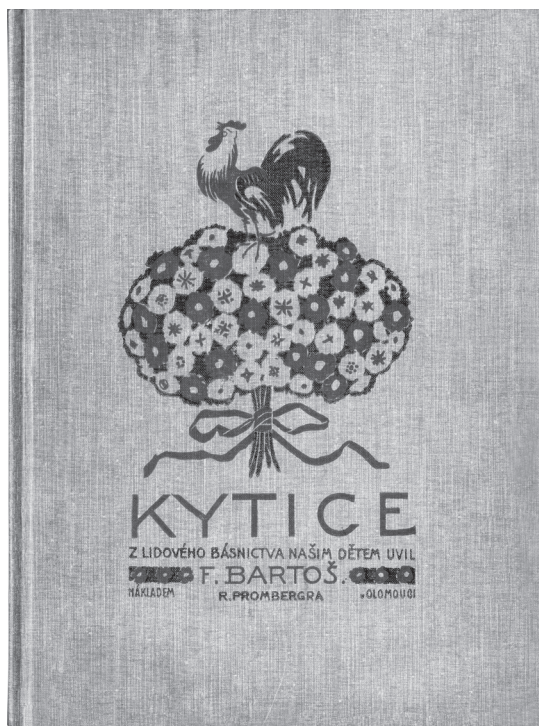
Pedagogické spisy a učebnice prof. Františka Bartoše, vydané za jeho života

1. Antologie z národních písní československých... F. A. Urbánek, Praha 1873, s. 180.
2. Stručný přehled dějin literatury staré a střední. (Společně s J. Vesnickým.) Praha 1874.
3. O instrumentále. F. A. Urbánek, Praha 1874, s. 92.
4. Příhody Václava Vratislava z Mitrovic. 1874.
5. Vlast. Kytice z básní vlasteneckých. Vydáno v roce 1875 pod pseudonymem Josef Zapletal.
6. Pravidla moudrosti a opatrnosti. (Spoluautor J. Kopecký.) Praha 1875.
7. Česká čítanka pro I. třídu škol středních. V. A. Urbánek, Praha 1876, s. 204.
8. Česká čítanka pro II. třídu škol středních. K. Winiker, Brno 1883, s. 203. (Vyšlo deset vydání.)
9. Česká čítanka pro III. třídu škol středních. K. Winiker, Brno 1887, s. 183. (Vyšlo sedm vydání.)
10. Mluvnice jazyku českého pro školy střední. Díl druhý. Skladba. K. Winiker, Brno 1878, 172 s. (Vyšlo šest vydání, poslední z roku 1882 mělo s. 192.)
11. Česká čítanka pro IV. třídu škol středních. K. Winiker, Brno 1881, s. 171. (Vyšlo osm vydání.)
12. Babička Boženy Němcové. 1887.
13. Česká čítanka pro školy střední. F. A. Urbánek, Praha 1876–1901, 5 svazků.
14. Malá slovesnost, kniha učebná a čítací pro vyšší třídy škol středních. (Spolu s Janem Evangelistou Kosinou.) Brno 1876, s. 325. (Od 5. vydání spolu s F. Bílým a L. Čechem, s. 439.)
15. Skladba jazyka českého. K. Winiker, Brno 1878, 172 s. (7. až 9. vydání v úpravě Ferdinanda Jokla u téhož nakladatele v Brně roku 1895, s. 148.)
16. Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými. K. Winiker, Brno 1882, s. 196.
17. Lid a národ. J. F. Šašek, Velké Meziříčí 1883–1885, 2 svazky.
18. Dialektologie moravská. Matice Moravská, Brno 1886 – 1895. 2 svazky. Dodatky k Bartošově Dialektologickému slovníku moravskému. F. Š. Kott, Praha 1910.
19. Naše děti. J. Barvič, Brno 1888, s. 310.
20. Národní písně moravské, v nově nasbírané. Matice Moravská 1889, Brno 1889, s. 673.
21. Kytice z národních písní moravských. (Spolu s Leošem Janáčkem.) E. Šolc, Telč 1890, s. 214.
22. Moravský lid. E. Šolc, Telč 1892, s. 328.
23. Domácí čítanka. Z lidu pro lid. Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, Brno 1900, s. 484.
24. Nová rukověť správné češtiny. E. Šolc, Telč 1901, s. 232.
25. Sto lidových písní československých s rozbory a výklady. J. Otto 1903, s. 159.

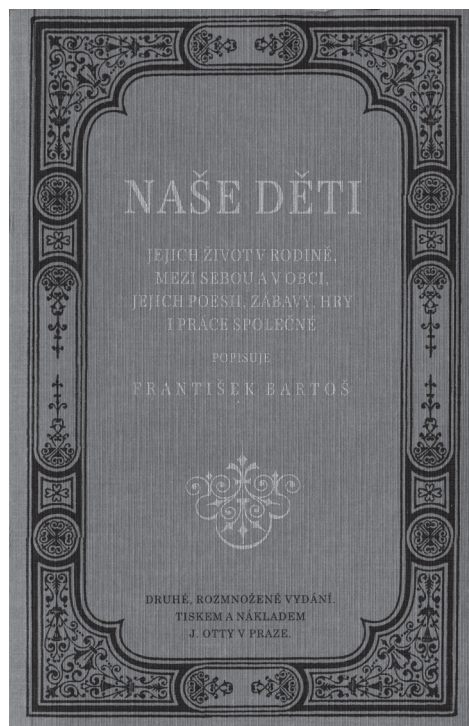
Mnohé Bartošovy práce, především pak čítanky, byly vydávány a nakonec i upravovány a doplňovány po jeho smrti Františkem Bílým, Leandrem Čechem či Janem Kabelíkem i jinými. Jejich kladem bylo zařazení textů soudobých českých prozaiků a básníků Svatopluka Čecha, Vítězslava Háška, Elišky Krásnohorské, Jana Nerudy, Karolíny Světlé a Jaroslava Vrchlického. Chyběly v nich však ukázky z tvorby Karla Hynka Máchy a Karla Havlíčka Borovského. Na druhé straně do čítanek zařadil František Bartoš ukázky jihoslovenských, polských a ruských autorů.

Jeho celoživotní práci a snažení výstižně charakterizoval významný český literární historik a kritik, profesor Univerzity Karlovy v Praze Miloslav Hýsek (1885–1957) slovy: „František Bartoš se zasloužil o celé naše školství a zejména o moravské; sloužil mu s Jungmannovskou oddaností a měl úspěchy, jež z něho činí jednoho z našich nejlepších pedagogů. Kdo měli štěstí, že byli jeho žáky, nikdy na něho nezapomenou; na začátku gymnasia se dostalo tohoto štěstí také mně a dodnes na svého pana ředitele vzpomínám s nejděčnější úctou.“⁴

S obdobným uznáním na něho vzpomínali i další jeho studenti, jako např. Jan Herben v *Knize vzpomínek*, která vyšla v Praze roku 1935 v *Družstevní práci*, kde do detailů popisuje na čtyřiceti stránkách atmosféru na brněnském Slovanském gymnáziu. František Bartoš vyučoval Jana Herbena v tercii český, řecký a snad i latinský jazyk. Tento významný český novinář, publicista a spisovatel popsal i profesorovu malou, zavalitou postavu se snědým obličejem s krátce přitřženými vlasy a vousy. Doslova o Bartošovi napsal: „Nedělal dojem příjemný. Vypadal pošmourně a škaredě hleděl. I hlas jeho byl řezavý, nehezký. Po několika hodinách už jsme do něho trochu viděli. Škaredě hledí, ale dobře myslí. Jeho zpytavý, úkosný pohled udržoval sice ve škole ticho a vzornou kázeň, ale dokonce nezračil se v něm nelída. Snad za měsíc znal nás všechny, ač nás bylo jistě k padesáti. Ale ne pouze jménem, nýbrž věděl, odkud jsme, čím jsou naše rodiče, v jakých poměrech studujeme, u koho bydlíme... Na jeho hodinu jsme se těšili, jistě tak smím napsati za mnohé... Bartoš byl krajanem Komenského, a proto se co možná psalo na tabuli, aby to utkvělo v očích. A to je asi všecko, co vím o pedagogické metodě jeho.“⁵

Kytice. |

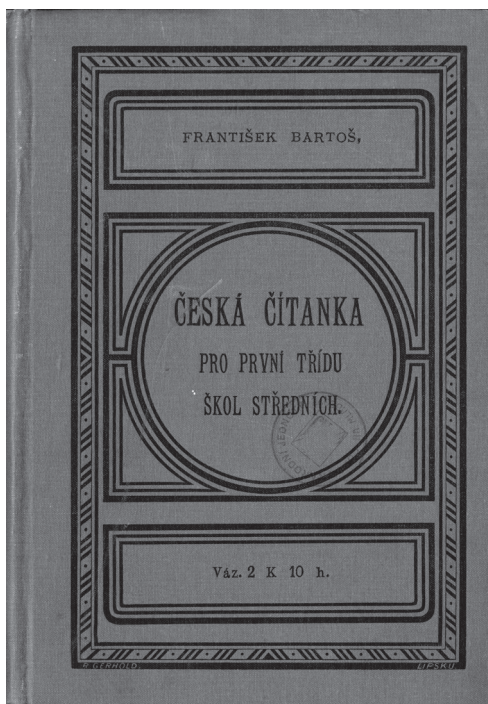

Naše děti. |

Neméně zajímavá byla Herbenova kritika Bartošova názoru na pravost Rukopisu královédvorského i zelenohorského, kritizovaného Arnoštem Krausem v Masarykově Athéneu a pak týměž autorem v Čase. František Bartoš dokonce napsal Herbenovi o tom i vyčítavý dopis, ve kterém mu vyčetl porušení žákovské piety. V citované Kniže vzpomínek Jan Herben o tom píše: „Při vši veliké úctě a lásce, kterou jsem k němu choval jako učiteli svému, nebyl jsem tehdy už žákem Bartošovým. Drahý Bartoš nedovedl se vžít do nového hnutí, které nás koncem let osmdesátých zachvátilo. Náš kriticismus ho bolel, my zase odrůstali jeho idylickým názorům vědeckým i literárním. Je to stará historie pokolení starého a mladého, otců a dětí.“⁶

Neméně zajímavá je Herbenova zmínka o soukromém životě Františka Bartoše, který pro vědu se nakonec ani neoženil, bydlel a stravoval se v Besedním domě a o jeho dva pokoje se starala posluhovačka. Žil velmi skromně. Nepil a téměř nekouřil. Velkou část peněz věnoval na filantropické účely. O jeho neobyčejné ušlechtilé povaze a lidumilnosti svědčí skutečnost, že ze svých úspor pravidelně posílal peníze jako „nejmenovaný dárcce“ Ústřední matici školské, Matici brněnské a jiným dobročinným a literárním spolkům.⁷ Od poloviny sedmdesátých let 19. století jen prostějovské reálce posílal každý měsíc poštou ze své mzdy šedesát až sedmdesát zlatých, které ušetřil!

O žádném jiném českém středoškolském profesorovi nebylo napsáno tolik pochvalných slov, jako o Františku Bartošovi. Bylo to nejen ve vzpomínkových samostatných publikacích, v almanaších a výročních zprávách našich středních škol, ale i v denním a odborném tisku. Pražský a brněnský univerzitní profesor, od roku 1937

Česká čítanka pro první třídu škol středních. |

Česká čítanka pro čtvrtou třídu škol středních. |

rektor Masarykovy univerzity, syn spisovatelky Terezie Novákové, český konzervativní literární historik a kritik Arne Novák v příspěvku *František Bartoš – Moravan*⁸ zakončil svou vzpomínku slovy, kterou pronesl v Brně František Bartoš u příležitosti jeho jmenování řádným členem České akademie věd a umění v roce 1890: „*Budova paláce vědy a uměny české, chrám národního ducha českého, zcela dostaveny nebudou vlastně nikdy; ustavičně zbývá něco dostavovati, něco spravovati. Vedle umělců architektů potřebí je také prostých dělníků, kteří snášejí a podávají potřebné stavivo. Býti takovým prostým dělníkem na staveništi národní vzdělanosti učinil jsem si úkolem životním. Uznání více než zasloužené, jehož se této mé činnosti dostalo, vzbuzuje ve mně blahou nadějí, že stavivo to nezůstane docela nepoužito. A to bylo by mi nejlepší odměnou; nebyloť by to ctí mou a prospěchem mým, nýbrž ctí, prospěchem i slávou milého národa našeho*“.⁹

Těmito prostými slovy se vyjádřil národopisný pokračovatel v započatém díle Františka Sušila – František Bartoš o své snaze povznést naši Moravu s přáním, aby se vyrovnala co se týče vzdělání a vlasteneckého ducha alespoň úrovni Prahy a ostatních oblastí v Čechách. V silně poněmčených městech ve Strážnici a zvláště v Těšíně, Olomouci a především v Brně, kde nejdelší dobu působil, to neměl zrovna lehké. Za to mu i po mnoha letech co umřel, patří náš dík!

Poznámky:

- ¹ Zelina, L. 1987: *František Bartoš (1837–1906). Životopisný medailónek ke 150. výročí narození pedagoga. Postavy české pedagogiky. Svazek 6. Ústav školských informací při ministerstvu školství ČSR, odbor Státní pedagogická knihovna Komenského, Praha. 32 s.*
- ² Tamtéž, s. 19.
- ³ Tamtéž, s. 20–23.
- ⁴ Hýsek, M. 1940: *K učebnicím Frant. Bartoše. In: Literární besedy. Topič, Praha. S. 98.*
- ⁵ Herben, J. 1935: *Knihna vzpomínek, Družstevní práce, Praha. S. 56–57.*
- ⁶ Tamtéž, s. 66.
- ⁷ Tamtéž, s. 64–65.
- ⁸ *Památce Františka Bartoše 1837–1937. K oslavě stého výročí narozenin Františka Bartoše vydáno péčí městské rady ve Zlíně, Osvětového sboru ve Zlíně, přátel Frant. Bartoše s přispěním závodů Baťa a s. Ilustroval Jan Kobzáň. Tiskem knihtiskárny E. Potměšil ve Zlíně pro naklad. Tisk, Zlín. Zlín 1937, s. 20–24.*
- ⁹ Tamtéž, s. 24.

K životnímu jubileu Františka Zusky

Jana Koštuříková

V letošním roce, v němž známý zlínský tvůrce dekorativních předmětů ze slámy a vynikající dlouholetý souborový zpěvák a tanečník oslavil své pětadesáté narozeniny, získal také vyznamenání celostátního významu a zahájil své výstavní aktivity retrospektivou pořádanou Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Výstava realizovaná u příležitosti autorova půlkulatého jubilea v jistém smyslu završila dlouhodobý výzkum a dokumentaci jeho tvorby ze slámy v rámci projektu ochrany a péče o lidová řemesla zlínského muzea v oblasti dokumentace současných nositelů technologií tradičních výrobních postupů.

František Zuska na vánočním programu „Na obloze svítí hvězda“ Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. | 19. 12. 2017. Foto Radim Ševčík, fotoarchiv MJVM ve Zlíně. |

František Zuska se narodil 14. 9. 1932 v Kobyly na jižní Moravě jako čtvrté ze sedmi dětí maloroľnické rodiny. Otec, Alois Zuska, sám manuálně velmi zručný, důsledně vedl také malého Františka i jeho dalších šest sourozenců k samostatnosti a k osvojení si různých řemeslných dovedností. Rodinné zázemí a kulturní prostředí malebné jihomoravské vesničky formovalo tak již od dětství zájmy zvědavého chlapce, které na jedné straně směřovaly k praktikování řady rukodělných činností svázaných s chodem zemědělského hospodářství, na straně druhé k lidové zpěvnosti. Po ukončení povinné školní docházky odchází do Zlína k firmě Baťa, kde se vyučil zedníkem. Ševcovské město a jeho atmosféra ho okouzly natolik, že se zde usadil a nalezl ve Zlíně svůj druhý domov – kde si po vyučení našel svou životní partnerku, doplnil středoškolské vzdělání, založil rodinu a většinu svého profesního života prožil v projekčním ústavu Centropjekt Zlín jako projektant a výstupní kontrolor.

Vedle svého zaměstnání se aktivně věnoval svým koníčkům; rozvíjel zájmy, kterým se věnoval již v dětství. Svůj vztah k lidové písni a tanečnímu folkloru svého rodného kraje uplatnil a dále pěstoval nejenom dlouholetým členstvím ve zlínském Slovác-

kém krúžku, pozdější Vonicí, ale i současným působením ve folklorním pěveckém sboru *Mužáci ze Zlína*, s nímž se zúčastnil řady vystoupení, mimo jiné také v programech MFF Strážnice. Svě bohaté zkušenosti a praktické dovednosti získané na jevišti zúročil také jako jeden z vedoucích dětského folklorního souboru *Vonička II*, kde třicet let vychovával nové naděje naší taneční a pěvecké folklorní scény.

Celoživotní a osudovou zálibou se mu však stala výroba ozdob ze slámy, již se začal věnovat ve svém volném čase jako samouk před více jak čtyřiceti lety. Svou dlouholetou a soustavnou aktivitou v této oblasti se postupně zařadil mezi nejvýraznější a v kraji zcela ojedinělé soudobé nositele tradic rukodělného zpracování slámy a výrobce slaměných dekorativních předmětů. Za dobu své bohaté tvůrčí činnosti si nejen spolehlivě osvožil všechny tradiční postupy zpracování slámy, ale také je až do dnešních dnů účinně a kvalifikovaně prezentuje a předává dalším generacím. Během své třicetileté praxe zrealizoval na pět desítek kurzů a na dvě stě animačních aktivit v různých obcích zlínského regionu, v kulturních a společenských zařízeních, ale také ve školách či dětských domovech. Navíc několik let vedl kurzy pro pacienty a jejich rodičovský doprovod v Dětské léčebně v lázních Luhačovice i intenzivní výuku a tzv. Večery se slámou pro klienty IZAP – Slunečnice, organizace pro vzdělávání lidí s mentálním postižením ve Zlíně. Za přínos k uchování a rozvoji tradiční rukodělné výroby a osobitou tvůrčí činnost byl v roce 2012 oceněn titulem *Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje* a žhavou novinkou letošního roku je získání celostátního ocenění *Nositel tradice lidových řemesel*, udělovaného každoročně ministrem kultury České republiky. Zmíněná ocenění jsou vyvrcholením dlouhodobé a usilovné tvůrčí práce i jejím uznáním, na jejímž počátku byla záliba, která se zrodila zcela nečekaně. V roce 1974 se základní pletářské technice naučil

František Zuska na vánočním programu „Na obloze svítí hvězda“ Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 19. 12. 2017. Foto Radim Ševčík, fotoarchiv MJVM ve Zlíně.

na dovolené v Držkové od teprve jedenáctileté dcery jeho přátel. Od nesmělých začátků, kdy tvořil především pro vlastní potřebu, případně rodinu a blízké přátel, přerostla jeho záliba v cílevědomou osobitou tvorbu. Snaha o realizaci stále náročnějších tvůrčích vizí ho vedla k rozšíření tradičních technik o inovativní postupy a technické pomůcky v podobě jedno- i více účelových forem a nejrůznějších rýsovaných šablon, přispívajících k dosažení úhledného a shodného tvaru i velikosti jednotlivých výrobků. Novátorské pomůcky vlastní konstrukce i výroby mu umožňují vytvářet tvarosloví technicky i prostorově náročné, odpovídající jeho momentálním výtvarným záměrům a současně povyšují jeho díla do kategorie autorské originality a nápaditosti. Svou bravurně zvládnutou pletařskou technikou s precizním vyhotovením i těch nejdrobnějších splétaných prvků, podpořenou nezměrnou pílí a invencí ve zdokonalování technologických postupů, dosáhl mistrovského ztvárnění i pozoruhodného estetického vyznění svých slaměných skvostů. V tomto ohledu Zuskovo mistrovství dnes v podstatě nezná hranic, ze slámy zvládá zhotovit takřka každý tvar, který si jeho tvůrčí ambice vytýčí a specifický charakter slámy dovolí. Ve své tvorbě zpracovává výhradně přírodní materiál – slaměná stébla, která nekombinuje s užitím cizorodých materiálů jiné povahy. Nejčastěji užívá slámu žitnou, k dosažení barevného kontrastu pak slámu pšeničnou či ovesnou.

Výrobky Františka Zusky vycházejí z tradiční technologie splétání jednoduchého pletence s kláskovým zakončením, který byl součástí tradičních zvykoslovných předmětů. Prvotní hruškovitý tvar takového pletence je dán splétáním pěti stébel s kláskovým zakončením, od něhož pak tento základní postup pletení z volné ruky ve své tvorbě dále rozvíjí. Jeho varianty s využitím různého počtu stébel uplatňuje k realizaci vánočních ozdob, v podobě nejrůznějších šišek, zvonečků, košíčků a k výrobě kombinovaných závěsných kompozic, zhotovených slučováním různorodých splétaných konstrukcí s plochými prvky vyvazované techniky. Pletením ze šesti a více stébel rozšiřuje stávající sortiment o duté hádkovité pletence zhotovené pletením na formě. Vznikají tak polotvary následně tvarované do tvaru věnce či podkovy, které autor používá jako základ pro variantní prostorové kompozice buď s aplikací figurálních, nebo ornamentálních motivů. Kombinace prostorového pletení s vyvazováním slaměných kompozic z plných, štěpaných a rozžehlovaných stébel je pro Zuskovu tvorbu charakteristická. Techniku vázání výrobků z ústřížků slámy, při nichž je výsledný tvar předmětu fixován provazováním a převazováním nití, zařadil František Zuska do výroby na počátku 90. let 20. století při hledání dalších možností zacházení s tímto přírodním materiálem. Zmíněný přístup aplikuje především na tvorbu závěsných ozdob na vánoční stromek, interiérových závěsných dekorací a rozměnějších závěsných kompozic určených k adventnímu či velikonočnímu zdobení oken a vchodových dveří. Zuskovou specialitou jsou náročné ploché ozdoby ze štěpané slámy, především různé sněhové vločky, při jejichž hotovení rád využívá barevných efektů pšeničné, ovesné a žitné slámy.

Významnou část Zuskovy produkce tvoří tradiční zvykoslovné předměty jak ze slámy (muší ráj, dožínkový vrkoč a kraslice intarzované slámou), tak z proutí (různé typy velikonočních „tatarů“). Autor ovládá také technologii výroby batikovaných a gravírovaných kraslic do té míry, že v soutěži o nejkrásnější kraslici přelomu tisíciletí vyhlášené Slováckým muzeem v Uherském Hradišti, obsadil druhé místo.

Zuskovo slaměné umění dosáhlo vrcholu v jeho volné figurální tvorbě. Ústřední zastoupení v ní mají sakrální motivy a betlémy zpodobněné v četných variacích od reliéfního ztvárnění motivu ústřední scény narození Ježíška až po mnohočetné figurální prostorové betlémové kompozice. Zmíněný námětový okruh vychází z autorova náboženského založení a hluboké víry. Biblický námět Kristova narození navíc poskytuje Zuskovi vhodnou příležitost pro vlastní seberealizaci v oblasti výtvarného i řemeslného vyjádření. V koncipování betlémské scény stejně jako v hotovení široké škály slámových figurek, dokázal naplno rozvinout své tvůrčí schopnosti i technickou zručnost, aniž by při práci deformoval specifický charakter použitého materiálu.

Slaměné skvosty Františka Zusky se kromě více jak padesáti autorských a kolektivních výstav dostaly i do sbírek řady muzeí a institucí. Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně získalo vedle ucelené kolekce slaměných artefaktů v čele s rekonstrukcí vzácné lidové interiérové závěsné ozdoby zvané muší ráj také první Zuskovu rozměrnou prostorovou kompozici *Slovácký betlém* z roku 1999, která je vystavena v expozici *Dřevo prouří sláma v tradiční rukodělné výrobě na Podřevnicku* v prostorách hájenky u hradu v Malenovicích. Zmíněné akvizice jsou spojené s muzejním etnografem Karlem Pavliščíkem a jeho dlouhodobým odborným zájmem o tvorbu Františka Zusky, z něhož se vyvinula více jak dvě desetiletí trvající úzká spolupráce a cílená propagace jeho tvorby, jejímž vyvrcholením bylo zpracování návrhu na udělení již zmíněných titulů. V letošním roce se také podařilo v rámci příprav výše uvedené retrospektivní výstavy završit rozsáhlou video dokumentací jeho technologických postupů rukodělného zpracování slámy a výroby slaměných dekorativních předmětů včetně podrobného záznamu podoby a způsobu užití jeho technických novátorských pomůcek. Spolupráce s tvůrcem však rozhodně nekončí. I když se má dnes v pětadesáti letech za čím ohlédnout, jak mi při posledním rozhovoru prozradil, odpočinek rozhodně neplánuje, právě naopak.

Nezbývá než mu za celý kolektiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně srdečně pogratulovat k jeho krásnému životnímu jubileu i zaslouženému oficiálnímu ocenění jeho celoživotní tvorby, jež se mu dostalo od Ministerstva kultury ČR, a do dalších let popřát, aby ho jeho pověstný životní elán ještě dlouhá léta neopouštěl a mohl se dál radovat ze svého koníčku a rozdávat lidem radost nevšední krásou svých slaměných skvostů.

Vernisáž výstavy *František Zuska / Ohlédnutí / Ozdoby ze slámy*. Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 7. 9. 2017. Mistr se starostou jeho rodné obce Kobylí Pavlem Kotíkem a krojovaným doprovodem. Foto Radim Ševčík, fotoarchiv MJVM ve Zlíně.

Pohled do výstavy *František Zuska / Ohlédnutí / Ozdoby ze slámy*. Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 7. 9. 2017 – 24. 2. 2018. Foto Radim Ševčík, fotoarchiv MJVM ve Zlíně.

**PhDr. Jiří Kohoutek, CSc.
(30. 7. 1952 – 5. 11. 2007)**

Jana Langová

Jméno zlínského rodáka, archeologa Jiřího Kohoutka, který před deseti lety odešel od svých nejbližších, od svých přátel a uprostřed nedokončené práce, zůstane již navždy spojeno s dějinami archeologie na východní Moravě. Po studii na gymnáziu ve Zlíně začal na brněnské filozofické fakultě tehdejší Univerzity J. E. Purkyně studovat svůj milovaný obor – historii v kombinaci s archeologií. Po ukončení studií v roce 1977 pak pracoval jako archeolog ve zlínském muzeu, jehož archeologické pracoviště bylo v té době několik let neobsazeno. Podařilo se mu nejen navázat na téměř přerušenu tradici archeologické muzejní činnosti, ale především založit zde nový obor archeologického bádání na východní Moravě – středověkou archeologii, a prakticky od nuly – svými vlastními výzkumy – vybudovat středověkou sbírku. Již od samého počátku se Jiří Kohoutek zaměřil na výzkum zaniklých středověkých opevněných sídel, zejména hradů. Prvním z nich byl Brumov ležící nad Vlárským průsmykem. Rozsáhlý, téměř 5 let trvající výzkum odkryl půdorys horního hradu včetně suterénního traktu, kde je dnes instalována expozice dokumentující jeho průzkum a prezentující některé z archeologických nálezů. K nejvýznamnějším z nich patří pozdně románské architektonické články dokládající vznik kamenného hradu zeměpanského založení již před polovinou 13. století. Ukázala se tak nezastupitelná role archeologie při výzkumu středověkých sídel, která může velmi často podstatným způsobem doplnit údaje známé z historických pramenů. Dalším zkoumaným královským hradem byla od roku 1983 zřícenina Lukova nad stejnojmennou obcí nedaleko Zlína, kde se podařilo spojit síly archeologů s nezištnou prací dobrovolníků z hnutí Brontosaurus a později i Spolku přátel hradu Lukova, trvající až do dnešní doby. Následovaly zjišťovací výzkumy na

PhDr. Jiří Kohoutek, CSc. |

dalších zaniklých hradech na území dnešního Zlínského kraje (jmenujme např. Rýsov, Starý Světlov, Engelsberk, Komňu, Střílky, Šaumburk, Křídlo, Chlum, Obřany, Klenov, Pulčín, Rožnov atd.). Výsledky své práce shrnul autor těchto výzkumů v průkopnické monografii Hradů jihovýchodní Moravy.

Během 13 let muzejní činnosti vybudoval Jiří Kohoutek také dvě muzejní expozice (Pravěk jihovýchodní Moravy a Pravěk jižního Valašska), připravil řadu výstav a přednášek, uspořádal konferenci Geofyzika v archeologii, pravidelně publikoval v odborných časopisech a vystupoval na konferencích...

V roce 1990 se stal vědeckým pracovníkem Archeologického ústavu ČSAV v Brně a o dva roky přešel do nově vzniklého Ústavu archeologické památkové péče v Brně. Jako vedoucí jeho zlínské pobočky řídil na Zlínsku záchranné výzkumy, z nichž ty nejrozsáhlejší proběhly v souvislosti se stavbou obchodních center západně od Malenovic u Zlína a při stavbě obchvatu Otrokovic mezi lety 1999–2004. Ke středověku měl možnost se vracet např. při výzkumu hradu Helfštýna nebo Sovince, na Klášterním Hradisku u Olomouce nebo na přerovském Horním náměstí. Největší archeologické „dobrodružství“ jeho života však na něj čekalo na Klášťově nad Vysokým Polem, nejvyšší hoře Vizovických vrchů. Kultovní hora starých Slovanů – tak nazval Jiří Kohoutek Klášťov po zhodnocení výzkumů v roce 2005–2007, během nichž bylo objeveno 10 hromadných skladů (depotů) železných předmětů a další stovky jednotlivých železných předmětů z doby velkomoravské. Klášťov se tak zařadil mezi nejvýznamnější slovanské lokality na území naší republiky. Bohužel to byl poslední Jirkův výzkum; po krátké nemoci, dne 5. listopadu 2007 nenávratně odešel... Bylo mu pouhých 55 let.

Dnes by se určitě radoval z nových objevů na „svých“ hradech, ve kterých pokračují jeho přátelé, trochu by možná lítoval, že nemohl být osobně u objevu dlouho hledaného kostela na lukovském hradě (byl od něj kdysi takový kousek!), ale – to vím určitě – byl by snad nešťastnějším dědečkem čtyř vnuček své jediné dcery Petry, na kterou byl vždy nezřízeně pyšný.

S láskou vzpomíná

Jana Langová

K 50.výročí úmrtí Ladislava Rutteho

Karel Pavlišťík

Cesta Ladislava Rutteho (*5. 5. 1893 v Praze, +6. 2. 1967 v Uherském Hradišti) do světa folklorního hnutí na Moravě byla jednoznačná a přímočará. Rodilého Pražáka zaujala tradiční kultura, zejména tradiční lidová kultura Slovácka, natolik, že ihned po absolvování gymnaziálních studií a získání titulu doktora práv na příslušné fakultě pražské Alma Mater odešel do své „země zaslíbené“, na Slovácko, kde žil a rozvíjel s regionálním přesahem bohatou společenskou, kulturní i badatelskou činnost až do svého skonu.

S ohledem na charakter tohoto textu uvedeme jen stručný výčet jeho tvůrčích aktivit. Pokud jde o rozvoj souborového hnutí, kde platil za respektovanou autoritu, máme na mysli mimo jiné založení *Sdružení přátel lidového umění a rázu Slováků*, výrazně orientovaného na pěstování česko-slovenské vzájemnosti, založení *Krúžku moravských Slováků ve Zlíně*, jehož byl čelným představitelem a který se stal díky jeho společenským iniciativám ve své době výrazným fenoménem kulturního a spo-

JUDr. Ladislav Rutte se svými sbírkami v domě v Uherském Hradišti-Mařaticích. Fotoarchiv MJVM. |

lečenského vývoje v průmyslovém Zlíně. Svým projektem *Župního svazu slováckých krúžků* usiloval o koordinaci jejich společenské i odborné činnosti.

Ladislav Rutte stál také u zrodu dnes již legendárního folklorního festivalu MFF Strážnice, který byl za jeho působení sympaticky zván *Strážnickými slavnostmi*. Jejich rozvoj předznamenal uspořádání monumentální národopisné slavnosti s názvem *Slovácko opět žije* počátkem července 1945 ve Zlíně.

Ve Zlíně, kde měl Ladislav Rutte svou advokátní kancelář, podporoval činnost slováckých i valašských folklorních souborů, mimo jiné i tím, že výrazně přispěl k rekonstrukci starozlínského kroje. Upozorňoval na význam díla Františka Bartoše, např. ve svém příspěvku *Ze života a působení Františka Bartoše* ve sborníku *Ze života a díla Fr. Bartoše* (1957, V. Cekota eds.). Za Rutteho hold Františku Bartošovi lze považovat jeho unikátní projekt *Bartošovo národopisné muzeum v přírodě*, který knižně publikoval (Zlín 1946). Pomineme-li rozsáhlou publikační činnost zaměřenou převážně k popularizaci lidové kultury, nelze nezmínit obrazovou publikaci s názvem *Hornácko ve zpěvu a tanci* (Zlín 1942), zejména pak objevnou studii *Gajdy a gajdošské tradice na Valašsku a Slovácku* (Strážnice 1964).

Díky své houževnaté pracovitosti a nepředstíranému obdivu k estetickým a etickým hodnotám tradiční lidové kultury zanechal Ladislav Rutte výraznou stopu nejen v oblasti etnografického a folkloristického bádání, v organizaci rozvoje folklorního hnutí na Slovácku a Valašsku, ale i ve sběratelství a ve vlastní tvorbě literárně dramatické.

Ikdyž vzhledem k charakteru tohoto textu nelze podat podrobný výčet a hodnocení výsledků jeho činnosti, vyplývá jednoznačně i z této více než stručné rekapitulace jeho životního díla, že osobnost Ladislava Rutteho patří do historie české etnografie a folkloristiky dvacátého století a že pro soudobou generaci moravských etnografů a folkloristů zůstává monografické zpracování jeho života a tvorby trvalou výzvou. Při čemž by autorům této monografie neměla uniknout skutečnost, že počátkem šedesátých let pracoval Ladislav Rutte krátký čas jako zaměstnanec tehdejšího Krajského muzea jihovýchodní Moravy, dnes MJVM Zlín, kde je uložena i značná část jeho osobního archivu.

Literatura:

JANČÁŘ, J. 1983: *Ladislav Rutte a Slovácko*. *Malovaný kraj* 19, č. 4, s. 22.

KUNZ, L. 1969: *Národopisné dílo Ladislava Rutteho*. *Podřevnicko* 3, s. 61–69.

PAVLIŠTÍK, K. 1967: *Ladislav Rutte*. *Národopisné aktuality* 4, s. 54–56.

PAVLIŠTÍK, K. 1993: *JUDr. Ladislav Rutte*. *Zlínské noviny* 4, č. 38, *literární příloha ZVUK*, s. 10.

PAVLIŠTÍK, K. 1997: *Rutte Ladislav*. *Slovníkové heslo*. In: Pavlicová, M. – Uhlíková, L. (eds): *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. NÚLK Strážnice. S. 102–103.

PAVLIŠTÍK, K. 2007: *Rutte Ladislav*. *Slovníkové heslo*. In: Brouček, S. – Jeřábek, R.: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, 1. svazek, *Mladá fronta, Praha*. S. 238.

TODT, S. 1973: *Nedožitě jubileum*. *Malovaný kraj* 9, č. 3, s. 20.

VÁCLAVÍK, A. 1953: *Dvě jubilea na Podřevnicku*. *Valašsko* 2, s. 104–105.

VÁCLAVÍK, A. 1947: *Národopisné práce na Moravě*. *Vlastivědný věstník moravský* 2, s. 3–15.

Eduard Staša, kronikář stavebních proměn Zlína

Hana Kuslová

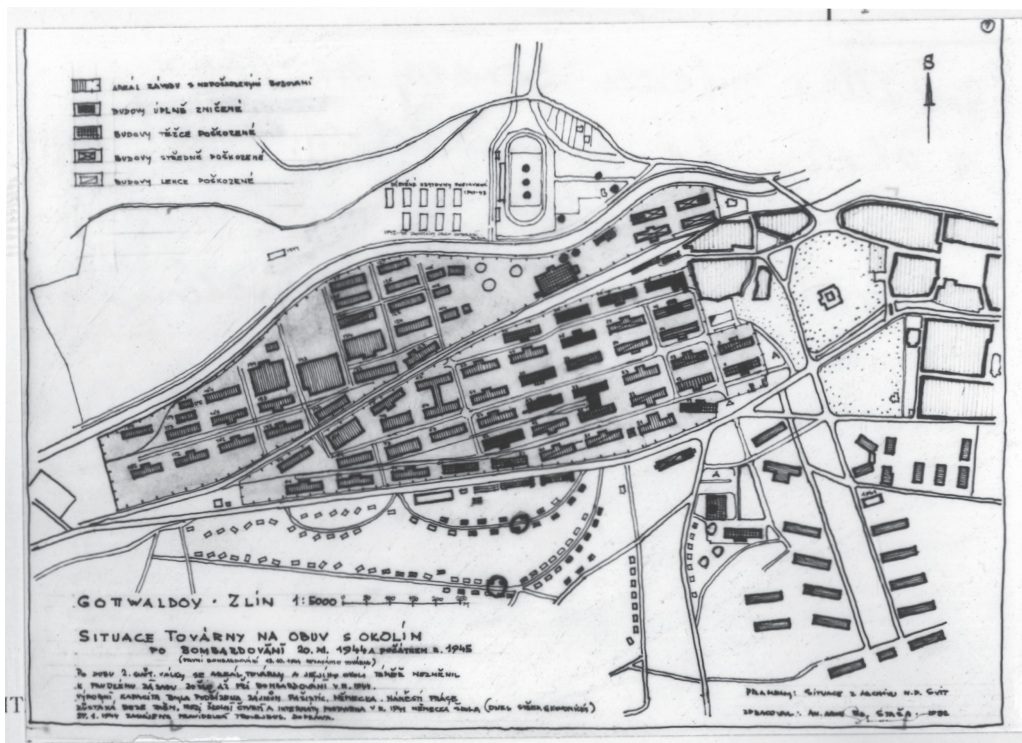

úřady mu klid nedopřály. Na konci roku 1942 mu již vážně hrozilo nebezpečí, že bude nucen pracovat v německém zbrojním průmyslu, takže raději na základě výzvy K. H. Franka absolvoval v Německu tři semestry studia. V dubnu 1944 se vrátil zpět do Zlína a podle potvrzení Národního výboru Velkého Zlína z května 1945 se zapojil do odbojové činnosti. Po otevření vysokých škol byl zapsán na vysokém učení technickém v Praze 16. června 1945 a 9. listopadu složil první státní zkoušku. Poté přestoupil na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou a byl zpětně od 1. září 1945 přijat přímo do 3. ročníku studia ve speciální škole pro užitou architekturu profesora Adolfa Benše. Vysokou školu ukončil 31. března 1947 a nastoupil do národního podniku Svět, stavebního oddělení. Státní závěrečnou zkoušku skládal již při zaměstnání 19. listopadu 1948. Od 1. března 1953 pracoval jako hlavní projektant ve Stavoprojektu Gottwaldov.

Z čestného uznání uděleného Eduardu Stašovi Filharmonii pracujících 18. května 1961 zase zjistíme, že jeho zájem nebyl jen historický, ale že se podílel i na budování největšího zlínského orchestru.

Jsou to jen útržky z jeho života, které se zachovaly. Stejně jako z jeho bohaté badatelské činnosti na poli historie zlínské architektury, kterou se systematicky mohl zabývat až po odchodu do důchodu v roce 1977.

Největší část fondu tvoří plány, na nichž Eduard Staša zaznamenal proměny Zlína. Podoba zlínské baťovské továrny v různých letech zachycená jako technická momentka. Staré názvy zlínských ulic, míst a budov vepsané do kopie mapy z roku 1910. Ale i z této mravenčí práce se nezachovalo zdaleka všechno.

Situační plán továrny počátkem roku 1945, zpracoval architekt E. Staša. Fotoarchiv MJVM. |

Eduard Staša výsledky svých výzkumů publikoval v různých novinách a časopisech. V roce 1984 vyšla ve sborníku *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti* jeho první ucelenější dílčí práce *Kronika moderní architektury Gottwaldova*, kterou o rok později vydal Svaz českých architektů jako samostatný separátní výtisk. V roce 1986 vydalo Oblastní muzeum jihovýchodní Moravy v Gottwaldově společně se Svazem architektů ČSR další studii architekta Staši s názvem *Od starého Zlína k dnešnímu Gottwaldovu*. V letech 1986 až 1988 publikoval Eduard Staša ve zlínských novinách *Naše pravda* řadu článků o historii starého Zlína. Souborně tyto články vyšly v roce 1991 jako *Kapitolky ze starého Zlína*. Určitě měl ale autor další plány, které již nemohl realizovat.

V dopise z 30. srpna 1991 píše architektu Karlu Václavu Slavíčkovi, který ho prosí o informace o předválečné stavební činnosti firmy Baťa: „Mám hned zpočátku trochu obavu, zda Vás nezklamou. Vydávat někoho za „bohatý pramen vědomostí“ je vždy nebezpečné pro obě strany. Nicméně budu se snažit, co je v mých silách. ... Dělal jsem po několikrát prázdniny ve stavebním oddělení (návrhovém) u Baťů a před vysokou školou celý rok. Měl jsem tak možnost poznat generaci architektů, kteří byli u zrodu Baťova Zlína, z nichž dnes žije už jen devadesátiletý arch. Vlad. Karfík. Byl to hlavně F. L. Gahura, jehož Tomáš Baťa dal kdysi vystudovat, duchovně s ním spřízněný ideami zahradního průmyslového města. U Gahury jsem za druhé války také pracoval. ... Mým oborem byl od počátku urbanismus, v němž jsem pracoval 30 let a z toho z velké části na problematice Zlína. Odtud pak také pramení můj poněkud globálnější pohled na zlínskou – baťovskou historii, postrádající snad hlubší zájem o stavební stránku, o budovy a objekty. A pokud ano, pak i ty nazírám okrajově. Snad Vám to nejlépe ozřejmí publikace, kterou Vám přikládám. Vznikla v roce 1985 na objednávku okresního úřadu a měla účel stručně – přehledný, informativní. Nečiní si nárok na vědeckou hloubku, snaží se však být historicky úplná a objektivní. Právě „skrze“ obor architektury a urbanismu bylo možno vyjádřit obdiv k této epoše i k osobnosti Tomáše Bati.“

Kdo by lépe vyjádřil, co měl na mysli a v úmyslu vyjádřit svými výzkumy, články a studii, než ten, kdo je prováděl a psal.

Prameny:

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, podsběrka *Historická, osobní fond Eduard Staša*.

Literatura:

STAŠA, E. 1984: *Kronika moderní architektury Gottwaldova*, In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti '84*, Gottwaldov.

STAŠA, E. 1985: *Kronika moderní architektury Gottwaldova*. Praha.

STAŠA, E. 1986: *Od starého Zlína k dnešnímu Gottwaldovu*. Gottwaldov.

STAŠA, E. 1991: *Kapitolky ze starého Zlína*. Zlín.

Josef Vaňhara

Yvona Činčová

Dne 6. července 2017 jsme si připomněli 110. výročí narození významného zlínského novináře Josefa Vaňhary. Jeho profesní dráha započala v roce 1925, kdy byl jako osmnáctiletý přijat do redakce baťovského periodika *Sdělení. Dění ve Zlíně* se snažil zachytit nejenom slovy, ale i fotoaparátem a kamerou. Svým zápalem pro novinářskou práci se postupně vypracoval až na šéfredaktora. V době druhé světové války však musel redakci opustit poté, co jej v roce 1940 zatkl gestapo. Naštěstí nebyl uvězněn a díky firmě Baťa mohl až do konce války pracovat v archivu, kde měl, spolu s dalšími kolegy „schovanými“ před Němci, na starost fotoarchiv a novinové zprávy o Zlíně. Výsledky jejich práce jsou dnes k dispozici badatelům ve Státním okresním archivu Zlín-Klečůvka.

Po skončení války se chtěl opět věnovat „novinařině“, ale nemohl se vrátit do své domovské redakce, protože ve firmě Baťa došlo k velkým změnám – baťovští ředitelé byli zbaveni svých funkcí a místní národní výbor vedený komunisty jmenoval národní správu firmy. Josef Vaňhara proto založil regionální deník Československé strany národně socialistické *Zdar*, který řídil nejprve ze Zlína, později z brněnského Melantrichu. Na konci roku 1947 přešel do pražské redakce Melantrichu, kde pracoval jako zahraničně politický redaktor *Svobodného slova*. Od 1. března 1948 se měl stát šéfredaktorem *Svobodného zítřka*, k čemuž však nakonec nedošlo. Po únorovém převratu byly budovy Melantrichu a ústředí Československé strany národně socialistické obsazeny milicionáři a Josef Vaňhara byl spolu s dalšími kolegy vyloučen ze Syndikátu novinářů. Po zákazu publikační činnosti následovalo jeho odsouzení

Josef Vaňhara. Fotoarchiv MJVM. |

k nuceným pracím v uranových dolech v Jáchymově, odkud se vrátil s podlomeným zdravím po třech letech v roce 1953. Poté pracoval až do důchodu jako dělník a psal pouze „do šuplíku“.

Připravené rukopisy mohly být publikovány až po roce 1989. První z nich, *Zlínské letectví*, vydalo Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně ve spolupráci s Nadací studijního ústavu Tomáše Bati v roce 1993. Josef Vaňhara v této publikaci vyzdvihl zásluhu firmy Baťa o rozvoj civilního letectví v letech 1924–1939. O rok později zaznamenala velký úspěch kniha *Příběh jednoho muže a jednoho města*, která je věnována Zlínu a firmě Baťa. Vaňhara v ní vzpomíná nejen na proměnu venkovského města svého dětství v moderní průmyslové centrum, ale také na Zlín v období druhé světové války a těsně po ní. Přínos této knihy je především v tom, že se díky ní po čtyřiceti letech nuceného mlčení zveřejnily informace o historii a významu firmy Baťa. V roce 1995 vyšla poslední Vaňharova kniha *Zpráva o jedné zkušenosti*, dokumentující jeho zážitky z tábora nucených prací. K novinářské činnosti se Josef Vaňhara vrátil po roce 1989 díky spolupráci s novým Zpravodajem města Zlína.

Za své zásluhy byl oceněn Cenou města Zlína v roce 1993 spolu s Ing. Miroslavem Zikmundem a architektem Vladimírem Karfíkem. Josef Vaňhara zemřel 11. září 1997 ve věku devadesáti let.

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně spravuje fond Josefa Vaňhary, který získalo darem od jeho dcery Jany Davidové. Fond obsahuje rukopisy jeho knih i článků a Vaňharovu korespondenci.

Jaroslav Žíla-Lipjan – národopisný pracovník

* 11. 8. 1892 Vizovice-Lípa

† 16. 2. 1970 Nový Jičín

Alena Prudká

Jaroslav Žíla-Lipjan, nadšený badatel a vlastivědný pracovník, patří k výrazným a významným osobnostem regionu Vizovicka. Narodil se ve mlýně *Na Lúkách* u Vizovic do staré učitelské rodiny jako nejstarší ze čtyř sourozenců. Jeho otec František Žíla se věnoval, zvláště ve svém dlouholetém působišti v Lípě u Vizovic, rozvoji ovocnářství a včelařství, za což se mu dostalo obecného uznání. Jaroslav Žíla byl hudebně i literárně nadaný. Po maturitě na české reálce v Kroměříži a abiturientském kurzu na čs. obchodní akademii v Praze studoval i latinu v naději, že bude moci studovat historii na univerzitě, ale majetkové poměry rodiny to nedovolily. Po praxi ve zlínských firmách, u Štěpánků a u Baťů, jej neminula vojenská povinnost první světové války a v roce 1915 narukoval na ruskou frontu a skončil v hodnosti kapitána. Po válce pracoval v bankách v Praze a v Brně a definitivně se usadil v Moravské Ostravě, kde se stal místoředitelem banky Slavie, v níž pracoval až do své penze, do roku 1950. Vedle toho svého náročného zaměstnání se zároveň pilně věnoval i osvětové a spolkové činnosti. V letech 1951 až 1964 byl ředitelem Okresního muzea v Novém Jičíně a stál i při zrodu a budování Památníku Františka Palackého v Hodslavicích, jehož kustodem se stal od roku 1948.

Vazby na rodný kraj u něj ovšem zůstaly silné a jeho zájmy byly široké. V letech 1912 až 1945 sbíral a dokumentoval kresebně i fotograficky historický, archeologický a etnografický materiál. Úzce spolupracoval s Muzejním spolkem ve Vizovicích ustanoveným v roce 1933 a vizovickým Krajiňským muzeem, které bylo založeno v roce 1939. Právě do vizovického muzea předal v roce 1943 svou sbírku; ta je dnes spolu s celým vizovickým sbírkovým fondem součástí sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Výsledky svých sběrů Jaroslav Žíla publikoval v řadě článků v různých časopisech: byly to příspěvky odborné, ale i posbíraná drobná humorná vyprávění zapsaná v dialektu nebo jeho vlastní verše.¹ Nepublikován však zůstal materiál k jeho připravovaným studiím *Dědina Keltů – Lípa (Dědina Lípa)*, obsahující archeologický a etnografický materiál, *Pečeti a pečetidla na Podřevnicku a Rodinná kronika – 300 let rodu Žílů – 1250–1950*.

Se jménem Jaroslava Žíly-Lipjana je spojeno i vydávání časopisu *Podřevnicko*, vlastivědná kronika Krajiňského musejního spolku ve Vizovicích. Jaroslav Žíla je začal vydávat vlastním nákladem v roce 1939. Byl vydavatelem a zároveň redaktorem, autorem, kreslířem, fotografem i distributorem v jedné osobě. Do roku 1941, kdy bylo jeho vdávání přerušeno, v něm vycházel cenný historický i etnografický materiál. V listopadu 1947 bylo vydávání časopisu krátce obnoveno, ale doba mu nepřála a rokem 1948 *Podřevnicko* podruhé skončilo. Dalšího obnovení časopisu se v 60. letech 20. století ujalo Oblastní muzeum jihovýchodní Moravy a vydalo ročníky 1967–1969 (s titulem *Podřevnicko. Sborník prací kronikářů a vlastivědných pracovníků Gottwaldovska*). K dalšímu obnovení už nedošlo, ale i přes omezenou dobu života přineslo *Podřevnicko* cenný materiál z regionálních výzkumů (PAVLIŠTÍK 2002).

Žilovo etnografické dílo má trvalou platnost. Byl to právě on, kdo vymezil a pojmenoval počátkem 30. let 20. století přechodový etnografický region *Podřevnicko*, specifický styčný prostor mezi Hanou, Valašskem a Slováckem (PAVLIŠTÍK 1966), s nímž etnografové stále pracují. Je to území v okolí Zlína a východně a severně od něj. Leží mezi jižními svahy západní části Hostýnských vrchů a střední částí Vizovických vrchů v povodí Dřevnice, Fryštáckého potoka a Lutoninky a je řazen k Valašsku. Žilův přínos

Jaroslav Žíla-Lipjan. Fotoarchiv MJVM. |

řešení problematiky etnografických regionů vymezením Podřevnicka jako přechodové oblasti byl prezentován na mezinárodní konferenci, která byla uspořádána k 60. výročí úmrtí Františka Bartoše v roce 1966 (PAVLIŠTÍK 1966, s. 136–140).

Osobní archiv Jaroslava Žíly věnovala jeho rodina v listopadu 1970 zlínskému muzeu, je ve fondech Muzea jihovýchodní Moravy uložen pod přírůstkovým číslem 136/70 a-i. Je to rozsáhlý a rozmanitý soubor fotografií, výstřížků, výpisků z pramenů a literatury, poznámek a zápisů z vlastního výzkumu, dokladů o činnosti ve spolcích, muzejní činnosti, publicistické činnosti atd. Jsou tu materiály, které shromažďoval pro studium pravěku, historie, regionální historie, etnografie, folkloristiky a dialektologie rozčleněné podle předpokládané struktury jeho zamýšlené monografie *Dědina Lípa* (PAVLIŠTÍK 2002).

Jaroslav Žíla-Lipjan je pohřben na Valašském Slavíně ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm mezi dalšími vynikajícími osobnostmi Valašska.

Poznámky:

¹ Některé „povídačky“ vyšly i tiskem, časopisecky v letech 1937 až 1939 a v drobné knížce nazvané *Zmjata*. Mimo jiné vydal vlastenecky laděné básně ve sbírce *Má jsí, ty země!* Sbíрка vyšla vlastním nákladem v Bruntále v roce 1948, ale již dříve vydal sbírku lyriky *Ex Amoribus* a sbírku *Bestia triumfans* (ČIŽMÁŘ 1939, s. 14). Žíla publikoval své drobné články i pod pseudonymy Zdeněk Archiva, Jaroslav Vítek, Ozeľ Lipjan.

Literatura:

Práce o Jaroslavu Žílovi:

ČIŽMÁŘ, J. 1939: *Doplňky národopisných a životopisných Pamětí z Vizovska*. Vyškov, s. 14.

HALENKOVSKÝ, P. 1999: *Ozeľ Lipjan*. In: *Od ogarů po staříčky*, díl 6, s. 156–159.

PAVLIŠTÍK, K. 1966: *Luhačovské Zálesí a Podřevnicko – přechodové oblasti na rozmezí Slovácka, Hané a Valašska*. Zprávy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy Gottwaldov, č. 3, s. 136–140.

PAVLIŠTÍK, K. 1967: *Zakladatel Podřevnicka – Jaroslav Žíla-Lipjan 75letý*. Podřevnicko, č. 2, s. 3–4.

Redakce Podřevnicka (PAVLIŠTÍK, K.), 1969: *In memoriam Jaroslav Žíla*. Podřevnicko, 3, č. 1–2, s. 4–5.

PAVLIŠTÍK, K. 1970: *Jaroslav Žíla-Lipjan, 1892-1970*. Národopisné aktuality, 7, s. 136–137.

PAVLIŠTÍK, K. 2002: *K stodesátému výročí narození Jaroslava Žíly-Lipjana trochu jinak*. Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, II/1-2, s. 143–144.

VÁCLAVÍK, A. 1953: *Dvě jubilea na Podřevnicku*. Valaško II, s. 104–105.

ZETĚK, J. 1999: *Jaroslav Žíla-Lipjan a jeho spolupracovníci*. Region Podřevnicko, s. 4–5.